

Ольга Перегрим, науковий співробітник лабораторії кормовиробництва
Передкарпатської дослідної станції
с. Лішня, Дрогобицький район

НЕСТАНДАРТНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

У статті висвітлюється питання ролі нетрадиційних методів контролю знань і вмінь учнів у процесі реалізації принципу гуманізації освіти на прикладі уроків з природничих дисциплін, зокрема хімії.

Постановка проблеми. Однією з важливих складових процесу навчання є контроль та оцінювання успішності учнів. Реформування загальної середньої освіти відповідно до “Концепції національного виховання” передбачає реалізацію принципу гуманізації освіти, що потребує змін у підходах до оцінювання навчальних досягнень учнів [6].

Контроль – важливий чинник управління навчально-виховним процесом, один із дієвих засобів підвищення ефективності пізнавальної діяльності. Контролюючий етап навчання включає перевірку, оцінку та облік і є основною складовою діагностування (об’єктивного визначення результатів навчання).

Оволодіння методикою перевірки знань і їх оцінювання стало особливо актуальним останніми роками у зв’язку з оновленням навчальних програм та введенням 12-бальної системи оцінювання.

Суть оцінювання полягає в тому, щоб утвердити в свідомості вчителя розуміння оцінки не як фіксатора невдач учня. Постає необхідність відмови від оцінювання кількості відтворених знань як мірила учнівських здобутків і переходу до визначення рівня досягнень учнів відповідно до вмінь самостійно здобувати, аналізувати, систематизувати й творчо застосовувати отриману інформацію; приймати рішення й висловлювати свою думку; працювати у колективі та ін.

Переважно контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів у школі здійснюється через традиційні форми (контрольні, самостійні, практичні роботи тощо). Це зумовлює дезорганізацію навчального процесу, знижує інтерес до самого навчання і відповідно до предмету. Тому, крім традиційних форм контролю, можна успішно використовувати різноманітні нестандартні підходи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема нестандартних підходів була і залишається актуальною проблемою педагогіки. Важомий внесок у її розв’язання, зокрема на уроках хімії та біології, внесли Л. Власова, Г. Захарова,

Л. Колток, О. Локшина, В. Мілінчук, С. Прищеп, С. Панченко, С. Сікорська, В. Шулдик, О. Ярошенко, Ц. Барабаш, С. Пальчевський.

Важливий етап в розвитку концепції формування гуманістично орієнтованої особи учня пов’язаний з діяльністю В. Сухомлинського, А. Макаренка і багатьох інших вітчизняних педагогів.

Мета статті – показати роль нестандартних підходів до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів; запропонувати інноваційні форми оцінювання роботи учнів на уроках.

Виклад основного матеріалу. Нестандартні підходи можна застосовувати на різних етапах стандартних (традиційних) уроків, а саме: при сприйманні та усвідомленні нового матеріалу, при актуалізації чи закріпленні знань, а також при оцінюванні навчальних досягнень учнів. У педагогічній практиці можливе використання таких нестандартних підходів до організації контролю знань і вмінь учнів, як урок-семінар, урок-залік, хімічні та біологічні диктанти, самодиктанти, інтерактивні методи або ігрові прийоми. Такі нестандартні форми роботи з учнями розвивають їхній кругозір, логічне, образне мислення, почуття колективізму, захоплюють їх предметом, що вивчається [3, 4].

Наприклад, на уроках хімії учням доцільно пропонувати хімічні диктанти. Це стимулює їх ретельно готуватися до кожного уроку, сприяє швидкому засвоєнню хімічної символіки, виробленню навичок написання формул простих і складних речовин. Відповідно до мети, якої хоче досягти вчитель, хімічні диктанти поділяються на тренувальні, контролюючі, закріплюючі та систематизуючі. За формою написання вони поділяються на вибіркові (графічні), фразеологічні, стехіометричні, формульні та логічно-ланцюжкові. На написання хімічних диктантів відводиться до 10 хвилин. Перевірка їх результатів вимагає мінімальних затрат часу. Їх може перевіряти сусід по парті (взаємоконтроль) чи сам учень (самоконтроль). Найбільш складний самодиктант: учні

НЕСТАНДАРТНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

самі формують запитання і самі на них відповідають, що дозволяє визначити учнів із заниженою та завищеною самооцінкою.

Таким чином, систематичне написання хімічних диктантів сприяє невимушеному, мимовільному засвоєнню учнями навчальної інформації, виробляє навички самоконтролю та взаємоконтролю. Такі диктанти мають здебільшого тренувальний характер [7, 13 – 15].

З метою реалізації креативних задатків особистості рекомендується у процесі вивчення природничих дисциплін використовувати творчі задачі, які формують дослідницький стиль розумової діяльності, ставлять перед учнем проблему, яку він може розв'язати на основі наявних теоретичних знань або під час здобуття нових знань. Основні вимоги до умов таких задач: достатність інформації; коректність запитання; наявність проблеми [1, 10].

Одним із засобів виховання інтересу учнів до різноманітних видів навчальної діяльності та досягнення їх пізнавальної активності на уроках є дидактична гра. У наш час ігри набувають все більшого значення. Вони розглядаються як вид діяльності, як форма організації учнів та метод навчання. З допомогою гри можливе досягнення міцного засвоєння учнями знань з предмету та набуття умінь їх використання. Засвоєння знань у ході гри часто не потребує довільної уваги, що дає змогу уникнути перевтомлення учнів. Дидактичні ігри можна класифікувати за різними чинниками. Їх можна поділити на індивідуальні, парні, групові. Залежно від засобів, що застосовуються, та загальної спрямованості ігор, розрізняють такі їх типи: вправи, настільні ігри, ігри-ролі й ігри-моделювання.

Прикладами ігор можуть бути КВК, брейн-ринг, ігри-вправи “Хрестики-нулики”, “Три “ел” та інші. Досить часто на уроках хімії можна використовувати ігри типу “Лото”. Наприклад, гра “Лото навпаки”. У ній беруть участь усі учні класу. На партах лежать картки, на яких написано формули речовин, і жетони. На кожному жетоні – формула якої-небудь складної речовини. Завдання полягає у тому, щоб на кожную клітинку з формулою покласти жетон з формулою тієї речовини, яка має протилежні властивості. Наприклад, на формулу кислоти – формулу основи, на формулу основного оксиду – кислотного. Крім цього учні повинні записати рівняння реакції, що відбудеться [9, 13].

Використання дидактичних ігор сприяє активізації художньо-естетичного компонента освіти на уроках з природничих дисциплін. Так, при проведенні КВК можуть використовуватися різно-

манітні конкурси, серед яких найбільше подобаються учням конкурси емблем та “Презентація”. Метою проведення конкурсу емблем на уроках хімії, є розвиток в учнів умінь презентувати хімічні речовини у вигляді малюнка на основі властивостей та застосування. Так, під час вивчення теми “Метали” команди можуть мати назви “Кальцій”, “Алюміній”, “Залізо”. Тому учні можуть намалювати на емблемах ті вироби, які виготовляються з цих металів, або мінерали, у вигляді яких ці метали поширені у природі. Емблеми до назв команд учні можуть не лише малювати фарбами, а й виготовляти з допомогою комп'ютерів, що сприяє розвитку навичок роботи з ним.

Під час проведення конкурсу “Презентація” учням пропонується представити свої команди у віршованій формі або у формі тексту з розповіддю про назву команди. Підготовка до такого конкурсу спонукає учнів до роботи з додатковою літературою, до пошуку цікавих фактів. А це розвиває зацікавленість у здобутті нових знань, розширює кругозір [4, 4].

Допомагає зацікавити учнів навчальним матеріалом використання віршованих загадок до яких, як правило, ставляться запитання і завдання.

До найвідоміших форм інтерактивних методів належать “Мозковий шторм”, “Карусель”, “Акваріум”, “Мікрофон” та інші.

У інтерактивному навчанні важливими є такі вміння, як здатність відстоювати свою думку чи аргументувати свою позицію під час дискусії або дебатів. Отже, оцінювання повинно базуватися саме на цих важливих умінь, а не лише на оцінюванні здатності учня запам'ятовувати та відтворювати фрагменти інформації.

Оцінка самими учнями своєї роботи (своєї особисто або своїх колег), а також заняття в цілому є цінним методом оцінювання. Застосувавши цей метод, педагог може багато чого дізнатися про себе й учнів, а також про якість навчального процесу. Для самооцінки учнями своєї роботи може застосовуватися метод питань-відповідей, можна попросити учнів поставити однокласникам оцінки і мотивувати їх. Однією з позитивних сторін методу самооцінювання є те, що всі учні можуть отримати оцінку, а також те, що діти починають розуміти труднощі оцінювання і вчать дивитися іншими очима на свою роботу [5, 8 – 10].

Для самооцінки і оцінки учнями один одного в малій групі можна використати оцінний лист, у який учень вписує своє ім'я і спочатку сам оцінює свій виступ за 12- або 6- бальною системою. Потім перший учень загинає край оцінного листа

НЕСТАНДАРТНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

так, щоб той учень, що буде його оцінювати, не бачив його самооцінку. Цей учасник малої групи також робить свою оцінку за кожним з критеріїв, також загинає край оцінного листа і передає його наступному учаснику. Порядок передачі оцінного листа не має значення. Коли останній учасник малої групи зробить оцінку, оціночні листи знову повертаються до того, чие ім'я вписане в лист. Учні підраховують свої бали за критеріями і виставляють загальну оцінку. Можна провести обговорення оцінок у тих самих малих групах, а потім і всім разом [7, 8].

Оцінювання учнем власної участі в роботі малої групи може здійснюватися також так:

Прізвище, ім'я

Оцініть себе по кожному з визначених напрямів від 0 до 2 балів.

1. Ви брали активну участь у роботі групи _____
 2. Ви вносили вдалі пропозиції, які врахувала група _____
 3. Ви надавали підтримку іншим членам групи, заохочували їх до роботи _____
 4. Ви висунули цілком нову ідею, що сподобалась іншим _____
 5. Ви вдало узагальнювали думки інших і просуvalи роботу групи вперед _____
 6. Ви доповідали класу про результати групової роботи _____
- Всього балів _____

об'єктивно оцінити внесок кожного учня в результат спільної діяльності, В. Шулдик пропонує використати метод обчислення коефіцієнта особистої участі (КОУ) [10, 22]. Великою перевагою даного методу над іншими є залучення самих учнів до оцінювання свого внеску у спільний результат. Припустимо, учням належить виконати складне велике групове завдання максимальний бал за яке становить 80. Для цього учні поділяються на групи й розпочинають виконання завдання. За кілька хвилин до закінчення заняття, на невеликих аркушах паперу учні записують склад своєї групи, підкресливши прізвище керівника, зазначають "галочкою" своє прізвище, а відтак наводять проти кожного прізвища особистий внесок (у відсотках) кожного в загальний результат і здають учителю. Наприклад, це може мати такий вигляд: учениця А., яка працювала у групі, створеній Б., викладає свою думку:

Б. – 30%; В. – 35%; А. – 20%; Г. – 15%.

Зібрані відомості заносяться в таблицю.

Прізвище учня	Особистий внесок у відсотках на думку				Сума	Середній відсоток (:5)	КОУ
	Б.	В.	А.	Г.			
Б.							
В.							
А.							
Г.							

Оцінювання внеску учня в дискусію:

Поведінка учня	Ім'я учня			
Допомагає визначати питання для обговорення				
Ретельно працює над питанням				
Є цікавим і уважним слухачем				
Порівнює ідеї, що викладаються, зі своїми власними				
Обмірковує інформацію, що подається іншими учнями				
Узагальнює ідеї, коли це необхідно				
Доходить висновків, що приводять до нового розуміння				
Загальна оцінка				

Така форма стане в нагоді вчителю під час спостереження та оцінювання кількох учнів протягом одного уроку. Оцінка за кожним показником може виставлятися за дванадцятибальною системою або можна використовувати такі критерії: "завжди", "звичайно", "іноді", "ніколи".

Щоб уникнути недоліків групової роботи і

Сума складається з відсотка, наданого керівником групи, помноженого на 2, і суми відсотків, наданих іншими членами групи.

Для обчислення середнього відсотка сума поділяється не на 4 (кількість учнів), а на 5 (кількість думок); для групи з n учнів сума ділиться на $(n + 1)$.

Коефіцієнт особистої участі обчислюється за формулою:

$КОУ = \frac{\text{Середній відсоток}}{100 : n}$, де n – кількість учнів у групі;

Для чотирьох учнів число у знаменнику дорівнює 25%.

Тепер можна справедливо оцінити роботу учнів на уроці. Якщо групову роботу оцінено у 72 бали (із 80 максимально можливих), де "чистий" бал, який здобули учні за їхню роботу, одержують шляхом перемноження групового бала на особистий рейтинговий коефіцієнт, то маємо:

